

DOI 10.31909/26168774.2023-(61)-2
УДК 355.01:070(47)«192/193»

**MILITARISM IN THE PRACTICES AND METHODS
OF THE SOVIET PRESS OF THE INTERWAR PERIOD**

**МІЛІТАРИЗМ У ПРАКТИКАХ І МЕТОДАХ
РАДЯНСЬКОЇ ПРЕСИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Ольга Коляструк

доктор історичних наук, професор

E-mail: kolvia58@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1099-5868

Researcher ID: 3308378/olha-koliastruk/

Вінницький державний педагогічний

університет імені

Коцюбинського, Україна

Olha Koliastruk

Doctor of History, Professor

E-mail: kolvia58@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1099-5868

Researcher ID: 3308378/olha-koliastruk/

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State

Pedagogical University, Ukraine

ABSTRACT

The thesis analyzes the role of the party-Soviet press in the militarization of society in the 1920s and 1930s. The author proposes to consider the interwar period as a time of continuation of the Bolsheviks' war with their own society. It was demoralized by a long and exhausting war and revolution. The Bolsheviks needed to mobilize it again and keep it under control in order to maintain their power and achieve their goals in building socialism. Soviet modernization was carried out under the slogan of creating a «new world» and a «new man». This concept was not constructivist in nature, but purely military. The Bolsheviks monopolized the right to use information, liquidated all other press bodies, extrapolated the norms of military censorship to the entire press, turned it into a triune system-operative mobilization tool of their ideology and politics (agitator – propagandist – organizer, according to Lenin). The de jure legitimization of military violence against the civilian population was carried out during the implementation of the «war communism» policy. The press contributed to its actual prolongation for all time. The struggle for the mobilization of people to fulfill the goals of the state was the main content of the press. The fight against the «enemies of the people» was carried out by its means. The relations of the press with the regime had an interdependent and mutually determined character. The press was an important factor in Bolshevization and Sovietization of society. It served to consolidate supporters of the Bolshevik ideology and contributed to the establishment of a totalitarian state system in Ukraine. The press prepared Soviet society for the outbreak of the Second World War by the Soviet regime.

Key words: party-Soviet press, Sovietization, Bolshevization, militarization of society, legitimization of violence, normalization of deception and lies.

Постановка проблеми. У сучасній історіографії як зарубіжній, так і українській, радикально змінилася оцінка «Великої жовтневої революції 1917 р.» як явища геополітичного значення, саме з яким пов'язане начало новітньої історії. Історики розглядають її як один з проявів загальної воєнно-революційної кризи 1914–1922 рр. Відповідно, і постановня радянської держави напряму пов'язане з практиками насильства та воєнної мобілізації, започаткованими в період Першої світової війни, завдяки яким більшовики зуміли «жовтневий переворот» (за їх власним визначенням) обернути на революцію в житті і свідомості суспільства.

Саме в роки Першої світової війни більшовицька преса виробила основні принципи роботи з масами (дисциплінарно організованим гуртом) та апробувала і нагромадила первинний арсенал прийомів і методів у досягненні цілей. Під час війни змінилася сфера призначення більшовицької газети – з партійного органу на ідеологічно-пропагандистську зброю влади з широкими повноваженнями впливу на всі сегменти суспільного життя. Коли більшовики силою взяли владу, проголосили нову державу, захопили територію, підкорили населення, їхнім основним об'єктом впливу все одно залишилась людина, яку необхідно було тримати в покорі і послуху. Вони мушили продовжувати війну з суспільством, але вже не багнетами і гарматами, а терором і репресіями. Преса в цій війні – агент держави (газета означувала себе як орган партії та виконавчої влади), її речник, її інструмент, її фронт-гравець (нападник / форвард), її місіонер і апостол, її адвокат і суддя, її менеджер тощо. Партійно-радянська преса відіграла визначальну роль у створенні і зміцненні радянської держави, умовах міжвоєнного періоду вона була справді колективними агітатором, колективним пропагандистом і колективним організатором в реалізації проекту більшовиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема ролі партійно-радянської преси в радянському будівництві 1920 – 1930-х рр. була однією з магістральних в радянській історіографії, їй присвячені сотні публікацій, які переважно мали якщо не панегеричний, то апологітичний характер, фактографічний опис домінував над аналітичним. Одним з перших з науково-критичним поглядом на радянську періодику міжвоєнного часу виступив Ю. Шевельов, перебуваючи уже в еміграції, у праці «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус», де в параграфі про українізаційну добу розкрив імперсько-русифікаторську роль преси як у мовній площині, так і в культурі в цілому (Шевельов, 1987: 133-170). У тематичному збірнику «"Українізація" 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки» (Даниленко, 2003) авторський колектив на чолі з В. Даниленком різнобічно розкрив зміст радянської політики коренізації, в тому числі акцентуючи увагу на ролі преси. Львівський історик преси М. Романюк без застережень називає 20-30-ті рр. ХХ ст. «добою радянської преси в УСРР, що втратила національний зміст і мала виражений владно-ідеологічний характер, не виконувала ролі речника національної суспільної думки» (Романюк, 2000: 93-94). Як об'єкт і суб'єкт українізації розглянута преса у монографії авторки (Коляструк, 2016).

Мета статті полягає у сфокусованому розгляді партійно-радянської преси як діяльного інструменту радянської політики упокорення українського суспільства у міжвоєнний час, коли здійснювалася радянська модернізація. Для цього пропонується, по-перше, розглядати цей концепт не як конструктивістський, а як суто мілітарний – (не)оголошену війну проти народу. У зв'язку з цим, по-друге, слід остаточно відмовитись від помилкового визначення міжвоєнного часу як мирного (не завершилась ні громадянська війна, ні війна за світову гегемонію, ні війна з минулим, ні війна з релігією, ні війна з демократичними свободами).

Виклад основного матеріалу. Мілітаризм є родовою ознакою більшовицької держави. З одного боку, саме завдяки війні більшовики відстежили всі переваги «мілітарної соціалізації»: організація населення в єдиний табір; повне підкорення людини потребам держави і послух перед керівництвом; сувора дисципліна і обов'язковість безальтернативного виконання; неприпустимість автономності і самостійності індивіда.

З іншого боку, тривала і виснажлива Перша світова війна уможливила вироблення і реалізацію лєнінської тактики здобуття влади як «перетворення війни імперіалістичної на війну громадянську». При цьому визначальну роль у деморалізації армії відіграла більшовицька агітація в окопах і фронтових госпіталях з використанням друкованого слова. Більшовицькі газети, листівки, бойові листки, інформаційні зведення тощо прицільно і

наполегливо змінювали акценти для корегування повоєнного вибору суспільства і сприяли його дрейфові в бік воєнно-соціалістичного, при якому, з одного боку, «міра, втручання, опіки та регулювання життя, поведінки та взаємовідносин громадян з боку влади безмежна»; а з іншого – «ступінь автономії «самовизначення» його членів у галузі своєї поведінки та взаємовідносин мізерний, близький до нуля» (Sorokin, 1925: 112).

Відтак мілітарно-мобілізаційний концепт дії преси екстраполювався на захоплену більшовиками країну, а інструментарій, набутий в роки війни, прикладався в застосунку до всього її населення. Більшовики перенесли ці методи в політичне життя, а потім інкорпорували їх у повоєнну політичну структуру (Holquist, 2002: 117-122).

Прагнення більшовиків будь-якою ціною втримати владу після жовтневого перевороту 1917 р. зумовило впровадження політики «воєнного комунізму» для приборкання спротиву населення («громадянської війни»). Цей етап став пропусковим фільтром легітимізації насилля в повоєнний час під виглядом захисту цивільного населення і досягнення соціальної стабільності. Відтак де-факто унормоване воєнне насильство було де-юре пролонговане новою радянською державою, для чого більшовики плідно використали пресу (періодику і радіо) як потужний механізм впливу на маси.

Відтоді винуватця проблем («ворога») винаходили всередині країни як «чужого» за класовим, ідейним, національним, релігійним принципом. У цьому випадку більшовицька соціальна інженерія вповні корелюється із засадничими принципами нацистського режиму, що знайшли відображення в Ернста Юнгера в його «Тотальній мобілізації» (1930): «Можливо, найважливішою відмітною ознакою цієї великої катастрофи слід визнати, що в ній геній війни об'єднався з духом соціального прогресу. Ця особливість виявилася у битвах між різними країнами; вона виявилася й у громадянській війні, що збрала багатий другий урожай на полях багатьох із них. Обидві події – світова війна та світова революція пов'язані між собою набагато сильніше, ніж можна було б припустити. Вони – дві сторони одного і того ж явища світового масштабу, чий початок і чий причини тисячами ниток пов'язані між собою» (Юнгер, 2022: 13-14).

Перша світова війна, революція, а потім і громадянська війна зумовили утвердження ідеалу громадянина-солдата. Преса – його головний вихователь. На жодному етапі своєї діяльності радянська преса не слугувала суспільству, не відображала його реального стану і настроїв, реакцій і прагнень, проблем і успіхів.

Преса, за формулою В. Леніна, не тільки «колективний пропагандист і колективний агітатор, але також колективний організатор», як він писав 1901 р. у статті «З чого почати?», визначаючи функції газети. Відточення виконання агітаторських і пропагандистських функцій газета набула в умовах війни, цей арсенал цілком був перенесений на мирний час, але в цих умовах головною ставала її організаторська функція: «...її можна порівняти з будівельними лісами, які намічають контури будови, полегшують зносини між окремими будівельниками, допомагають їм розподіляти роботу та оглядати загальні результати, досягнуті організованою працею». І далі вождь конкретизував: «За допомогою газети і у зв'язку з нею сама собою складатиметься постійна організація, зайнята не тільки місцевою, а й регулярною спільною роботою, яка привчає своїх членів уважно стежити за політичними подіями, оцінювати їх значення та їх вплив на різні верстви населення, виробляти доцільні способи впливу на ці події з боку революційної партії».

Ці організаторські функції преси підняв на щит Сталін в передовій статті газети «Правда» до Дня преси (6 травня 1923 р.): «При всьому значенні агітаційної ролі преси, організаційна її роль є в даний час найбільш актуальним моментом нашої будівельної роботи. Справа не тільки в тому, щоб газета агітувала і викривала, але насамперед у тому, щоб вона мала багату мережу працівників, агентів та кореспондентів по всій країні, у всіх промислових та землеробських пунктах, у всіх повітах та волостях, щоб нитка від партії через газету проходила всіма без винятку робочими і селянськими районами, щоб взаємодія

між партією та державою, з одного боку, промисловими і селянськими районами, з іншого боку – була повною».

Газета мала виконувати організаційно-мобілізаційну роль, здійснювати контроль, забезпечувати нагляд не лише для виявлення думок та настроїв, її мета полягала в тому, щоб впливати на людей, змінити їх. Держава програмно заявила «переробку» («перековку») свідомості та поведінки людини, формування «нової людини». Війна за мізки людей розпочалась тотальною операцією впровадження у їх свідомість нової ідеології, яка мала витіснити інститут церкви і релігії. Спочатку з інформаційного простору були виведені всі інші видання – війна проти них велась під гаслом захисту «вітчизни в небезпеці». Їх таврували ярликом «шкідників» і «ворогів народу», більшовики монополізували право на інформацію. Військовій цензурі підпадав увесь друк через «революційну необхідність».

Партійно-радянська преса мала сприяти поширенню «гарної новини» – «доброї звістки» (Євангелія від більшовиків) про будівництво нового раю, про щасливе майбутнє трудящих.

Як новий пророк подавався вождь (Ленін / Сталін). На шпальтах газети його слово отримувало центральне місце і набувало сакральності (як лозунг, як вітання, як заклик, як промова, як гасло, як цитата, як резолюція, як стаття тощо). Друковані світліни вождя та його поплічників закріплювали в свідомості людей новий образ (як ікону).

Ритуальні практики теж змінилися. «Читання газет стало ранковою молитвою людини», ця аналогія Гегеля глибока і містка: газети не тільки повідомляли про останні події у світі і країні, а й задавали загальний настрій, ціннісно-смыслову орієнтацію, тонус і визначали сенс життя. Впроваджена в трудових колективах практика політінформацій з гуртовим читанням / слуханням і обговоренням газети (а також радіо) правила за колективну сповідь і підготовку до причастя. Через газету відбувалась і відповідна ініціація рекрутованого в бійці газетярського активу: дописувач – робселькор – інформатор – інспектор РСМК – доповідач – редактор (як «соціальний ліфт»).

Працюючи на зміцнення держави, преса мала: 1) *легітимувати*: авторитет сили і влади, формувати беззастережний пріоритет держави над індивідуальним чи національним; 2) *інформувати*: забезпечувати необхідними відомостями про події в країні й світі; сигналізувати про стосунки з владою і при цьому за необхідності *корелювати* інформацію: пояснювати, інтерпретувати, коментувати зміст подій та новин в інтересах держави; забезпечуючи підтримку існуючої влади; 3) *соціалізувати*: домагатися єдності суспільства, консенсусу громадської думки і політичної атмосфери завдяки більшості, привчати до самозречення і жертвності на користь держави; 4) *мобілізувати*: проводити кампанії на зміцнення держави, повідомляючи масам пріоритетність розв'язуваних завдань і координуючи різні форми діяльності; 5) *контролювати*: відстежувати «ворогів», «шкідників», сигналізувати про загрози, забезпечувати суспільний осуд.

Зворотною (власне, сутнісною) стороною газетного просвітництва «нової ери» була послідовна і невпинна війна з (реальними і удаваними) ідейними опонентами влади, «українськими буржуазними націоналістами» (суперниками у володарюванні головами), з «імперіалістичним ворожим Заходом» тощо. Ця війна велась як проти цілком конкретних людей, так і певних соціальних груп, категорій, об'єднань. Війна під гаслом «Хто не з нами, той проти нас!» вбивала, знищувала, калічила, знесилювала, стирала, вкидала в безвість, ганьбила, ламала, трощила, кривдила. «Літературна дискусія» 1925-1928 рр. перенесена зі спеціалізованих літературних видань на сторінки центральних партійних газет УСРР стала фронтом боротьби проти національної культури та інтелігенції, була провісником розстрілу «червоного відродження». За її безпосередніми наслідками відбулась масова «чистка» в самій пресі – з її керівного і кадрового складу були виведені колишні боротьбисти, укапісти,

котрі невдовзі будуть піддані фізичним переслідуванням / знищенню у роки Великого терору.

На зламі 1920-х – 1930-х рр. преса стала вигостреним інструментом організації «громадської думки» навколо будь-якого інакомислення. Преса напряму стала виконувати поліцейсько-репресивні функції. Найганебнішим прикладом її репресивної ролі була брутальна і розгнуждана кампанія з висвітлення «Справи “СВУ”». Для формування громадської думки редакції вдавались до брехні й фальсифікації, фабрикуючи відгуки і оцінки читачів. У роботі преси унормовувались маніпулятивні практики в роботі з інформацією, як то: дезінформація (свідоме поширення неправдивої інформації); дифамація (розголошення дійсних або вигаданих відомостей, що ганьблять честь і гідність особи, товариства, партії); джерельна дивергенція (відхилення в тлумаченні інформації від її документальної основи) тощо.

Для радянської преси стала типовою практика до(сва)вільного ставлення до факту із застосуванням таких прийомів як анокринація (штучне виокремлення частини тексту з метою зміщення смислових акцентів); персеверація (часте повторювання якоїсь ідеї з метою закріплення у масовій свідомості), деперсоналізація (знеособлення явищ, нівелювання ролі особистості) (Коляструк, 2016: 149-151).

У пресі УСРР 1920-х – 1930-х рр. широко використовувався метод «палімпсесту» – витирання з тексту історії реальних подій, явищ, осіб на потребу влади і підміна їх відповідними до ідеології нормами. Преса впливала на історичну свідомість українців, загрожувала втратою здатності до самоідентифікації етносу. Такий палімпсест залишив на історії України глибокий слід – «стерті» з пам'яті народу цілі епохи та історичні періоди, національні герої були перетворені на зрадників, боротьба за визволення подавалася як сепаратизм.

Натомість за допомогою преси закріплювалися більшовицькі ідеали. Ще одним відчутним результатом застосування палімпсесту у пресі стало формування амбівалентної свідомості, яка уможлиблювала співіснування двох і більше протилежних переконань. Яскраво ілюструє такий вид свідомості ставлення радянських людей до самої інформації, що пропонувалась пресою. Незважаючи на щоденне усвідомлення на власному досвіді неправдивості (неповноти, неточності, хибності) офіційних повідомлень, пересічна людина вимушено продовжувала вірити їм, оскільки: «Надруковано – значить правда», – такий принцип був провідним всупереч явному протиріччю досвіду і пропаганди.

Виходячи з рішень липнево-серпневого пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) 1927 р., який визнав неминучість війни капіталістичних країн з СРСР та її ймовірність у найближчому майбутньому, особливий наголос преса робила на воєнізації населення. На шпальтах газет розгорнулася кампанія мілітарного виховання і навчання молоді: завершити програму загальної фізичної підготовки у допризовному віці, розгорнути програму психофізичної підготовки; масово організувати військові куточки у школах, військово-технічні гуртки у втузах, військові гуртки у клубах.

Водночас у країні поступово здійснювалася масова воєнізація всіх соціальних категорій населення. Партійно-державним керівництвом була штучно створена ситуація, за якої не можна було бути вільним у виборі стратегії суспільної поведінки. Людина, яка жила в радянському суспільстві, не могла не пройти всі етапи систематично здійснюваної «військової соціалізації». Відтак методологія воєнного виміру нової радянської реальності спричинилася і на культурі преси. В ній використовувалися такі прийоми як нагнітання атмосфери небезпеки та можливого військового вторгнення, мобілізація ресурсів та військового потенціалу, мілітаризація суспільної свідомості в контексті загальної «військової соціалізації». Мілітаризувалася лексика друкованих видань у прямому та переносному розумінні слова; мова була перенасичена термінологією з військового обігу; фразеологічно та стилістично набула характеру військового припису; неприйнятними стали

розмірковування, висловлення сумнівів і самостійних суджень; дискусійність чи альтернативність думок була підмінена наказовістю і повелінням. Політика більшовиків у галузі газетної мови набула цілеспрямованого характеру впливу на читача з метою нав'язування йому необхідних стереотипів поведінки і ціннісних орієнтирів. Фальшування змісту усталених понять, їх вихолощення, заміна слова лише його символом, насадження канцелярської лексики, відкидання діалектно-регіональної забарвленості, послуговування калькованою з російської термінологією призвело до деформації мовленнєвої культури самої преси та її читачів (Коляструк, 2016: 111-115).

Системно поширена в пресі теза «про молоду радянську державу» як обложена ворогами фортецю послідовно впроваджувалася в маси, підносила настрої небезпеки, налаштовувала на реактивну агресивність. Преса не гребувала штучною фабрикацією різного роду надзвичайних ситуацій та абсолютизацією екстремальних обставин з метою досягнення мобілізаційного стану громадянського суспільства. Провідною методологією впливу на читача було ведення «воєнних кампаній» на сторінках преси.

Преса регулювала соціальну та політичну поведінку, задавала моральний та психологічний камертон життя, закріплювала або змінювала стереотипи поведінки. Газети були пересичені матеріалами боротьби не лише з «класовим ворогом», а й з неписьменністю, безпритульністю, «релігійним дурманом», зі шкідництвом, шпигунством, різними асоціальними явищами, викорінення яких вимагало концентрації громадських ресурсів та високої міри організованості соціуму, які відносять до «моральних еквівалентів» збройного насильства. Мілітаризований тип мислення (обмеження прав і свобод індивідів на користь інтересів та задумів держави) відображався у повсякденних практиках, візуальній пропаганді, пресі через висвітлення військово-патріотичної проблематики, культивування сили та здорового міцного тіла, військово-фізичної підготовки, глорифікацію героїки і громадянської жертвовності тощо.

Домінування більшовицької ідеології в партійно-радянській пресі забезпечувалось уніфікацією комунікативної мережі, суворим кадровим відбором журналістських і керівних працівників преси та абсолютною централізацією системи преси при суворій субординації дій нижчих органів періодики з центральними виданнями.

До кінця 1930-х рр. у пресі запанував концепт «ворога» (як зовнішнього, так і внутрішнього). Диктат офіційної ідеології через пресу призводив до психологічної уніфікації суспільства, масовізації настроїв і реакцій. З іншого боку, він стратифікував суспільство на «своїх» і «чужих», насаджував нетерпимість, сприяв унормуванню доносительства (передусім, через інститут робселькорівського руху). Так преса виступала засобом «просочування всього суспільного та приватного життя мілітарним духом» (К. Лібкнехт). Як наслідок, у суспільній свідомості сформувався войовничий дух, що тією чи іншою мірою визначав характер життєдіяльності суспільства, в тому числі й у повсякденні.

Завдяки роботі преси в суспільній свідомості відбулася своєрідна синкретизація цивільного та воєнного просторів суспільного буття. За цієї умови легітимізувалася і унормовувалася практика поширення насильства і крайньої внутрішньої войовничості (феномен так званого «громадянського мілітаризму»). Серед його основних характеристик – превальювання в масовій свідомості образу реального противника і передчуття неминучого протистояння з ним. Цей процес передбачав не тільки власне військові приготування, а й трансформацію політичної системи та суспільної свідомості з урахуванням воєнних інтересів держави. Понад те, преса не тільки привчала людей до небезпеки війни, а й спонукала вбудовувати її у своє соціальне життя як норму, користуватися з неї, навіть отримувати задоволення і зиск.

Газета регулювала соціальну та політичну поведінку, задавала моральний та психологічний камертон життя, закріплювала або змінювала стереотипи поведінки. Мілітаризований тип мислення (обмеження прав і свобод індивідів на користь інтересів та задумів держави) відображався у повсякденних практиках, візуальній пропаганді, пресі через висвітлення військово-патріотичної проблематики, культивування сили та здорового міцного тіла, військово-фізичної підготовки, глорифікацію героїки і громадянської жертвності тощо.

Висновки. Таким чином, партійно-радянська преса можна розглядати як колективного менеджера радянської мілітарної культури. Радянська преса стала найважливішим оплотом тоталітарного суспільства, забезпечила ідейну однорідність суспільства і його відданість справі побудови соціалістичної держави. Завдяки пропагандистській маніпуляції суспільством преса визначила загальний контекст адаптації населення до нових умов, домоглася абсолютної керованості суспільства, брала участь в організації терору і репресій, сприяла придушенню будь-якого опору населення, сформувала в суспільстві мілітарний тип мислення, позбавила радянську людину самостійності мислення, врешті, виховала суспільство як агресивно-слухняну більшість.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Даниленко В.М. та ін. «Українізація» 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2003. 392 с.

Коляструк О.А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20-30-ті роки ХХ ст.). Харків: Раритети України. 2003. 324 с.

Романюк М. Українське пресознавство на порозі ХХІ ст. Львів: Наук.-дослід. центр періодики, 2000. 110 с.

Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус. Нью-Йорк: Сучасність, 1987. 295 с.

Юнгер Е. Війна як внутрішнє переживання / переклад з нім. Київ: Стилет і стилос, 2022. 136 с.

Holquist P. Making War, Forging Revolution. Russia's continuum of crisis, 1914-1921. Cambridge, Mass., London, 2002. 359 p.

Sorokin P.A. The Sociology of Revolution. Philadelphia, J.B. Lippincott Co.Publ. 1925. 428 p.

REFERENCES

Danylenko V.M. ta in. (2003). «Ukrainizatsiia» 1920–30-h rokiv: peredumovy, zdobutky, uroky [«Ukrainization» of the 1920s-30s: prerequisites, achievements, lessons]. Kyiv: In-t ist. Ukrainy NAN Ukrainy. 392 p. [in Ukrainian].

Holquist P. (2002). Making War, Forging Revolution. Russias continuum of crisis, 1914–1921. Cambridge, Mass., London. 359 p. [in English].

Koliastruk O.A. (2003). Presa USSR v konteksti polityky ukrainizatsii (20-30-ti roky 20 st.) [The Press of the Ukrainian SSR in the context of the Ukrainianization policy (20-30s of the 20th century)]. Kharkiv: Rarytety Ukrainy. 324 p. [in Ukrainian].

Romaniuk M. (2000). Ukrainske presoznavstvo na porozi 20 st. [Ukrainian journalism at the threshold of the 21st century]. Lviv: Nauk.-doslid. tsentr periodyky. 110 p. [in Ukrainian]

Shevelov Yu. (1987). Ukrainska mova v pershii polovyni dvadtsiatoho stolittia (1900 – 1941). [The Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900-1941)]. *Stan i status* [Condition and status]. New-York: Suchasnist. 295 p. [in Ukrainian].

Sorokin P.A. (1925). The Sociology of Revolution. Philadelphia, J.B. Lippincott Co.Publ., 428 p. [in English].

Yunger E. (2022). Viina yak vnutrishnie perezhyvannia [War as an inner experience]. Pereklad z nim. Kyiv: Stylet i stylos. 136 p. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується роль партійно-радянської преси в мілітаризації суспільства 1920-1930-х років. Міжвоєнний період автор розглядає як час продовження безперервної війни більшовиків із українським суспільством, яке було деморалізованим тривалою виснажливою війною та революцією. Щоб зберегти здобуту владу та досягти своїх цілей у побудові соціалізму, більшовикам необхідно було мобілізувати і тримати суспільство під контролем. Радянська модернізація здійснювалася під гаслом створення «нового світу» і «нової людини». Автор вважає, що цей концепт був не конструктивістського характеру, а суто мобілізаційно-мілітарний: тримання в покорі людності у завойованому просторі. Більшовики повністю монополізували право на користування інформацією, ліквідували всі інші органи преси, екстраполювали норми військової цензури на всю пресу, перетворили її на триєдиний (агітатор – пропагандист – організатор, за Леніним) системно-оперативний мобілізаційний засіб своєї ідеології та політики. Легітимізація військового насильства проти мирного населення де-юре була здійснена під час «воєнного комунізму». Його підтримуванню де-факто у міжвоєнний час сприяла саме преса. Основним змістом діяльності преси була боротьба за мобілізацію людей на виконання цілей партії і держави. Засобами преси велася постійна і регулярна боротьба з внутрішніми і зовнішніми «ворогами» народу. Стосунки преси з режимом мали взаємозалежний і взаємообумовлений характер. Преса виступала діяльним чинником більшовизації та радянзації суспільства. Вона слугувала рекрутуванню і консолідації прихильників більшовицької ідеології та сприяла встановленню в Україні тоталітарної державної системи. Преса готувала радянське суспільство до розв'язання радянським режимом Другої світової війни.

Ключові слова: партійно-радянська преса, радянїзація, більшовизація, мілітаризація суспільства, легітимація насильства, унормування обману і фальшу.